

*Радослав Гаћиновић **

ВИЗИОНАРСКА КРАТКОВИДОСТ СРПСКЕ ВЛАДЕ 1918. ГОДИНЕ**

„Југословенство није поникло ни из каквих позитивних основа, него из једног апсолутног неспоразума; продукт је једног нарочитог поремећаја свих здравих начела за живот, једна романтика која је постављена насупрот реалне политике и једна фатаморгана која је одвела у катастрофу државу Србију једино реалну у том нездравом сну о немогућем и неприродном.“

Јован Дучић

Сажетак

Стварање Краљевине СХС било је непотребно за Краљевину Србију и Црну Гору. Тај акт је искључиво ишао на руку Хрватима и Словенцима. Након завршетка Првог светског рата Краљевина Србија и њена војска уживали су велики углед у свету. Краљевина Србија и Црна Гора примљене су у тадашње друштво народа, када је та светска организација имала само 28 држава. Регент Александар Карађорђевић и тадашња српска влада имали су шансу да коначно реше српско национално питање. Била је то, можда,

* Научни саветник у Институту за политичке студије, Београд

** Овај рад је настао као резултат делатности на научном пројекту бр. 179009 који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

јединствена прилика у историји да се под покровитељством међународне заједнице створи српска држава на етничким српским територијама. Након тога би се могло разговарати о стварању неке врсте федерације са балканским народима. Међутим, Србија и Црна Гора су део своје државности пренеле на друге државе, а за узврат нису добиле ништа. О устројству Краљевине СХС велике примедбе имале су силе Антанте (Енглеска, Француска и Русија). Председник француске владе Жорж Клемансо (Clemenceau Georges) уместо честитке краљу у Београду шаље неку врсту саучешћа. На мировној конференцији у Версају 1919. године, када је озваничен завршетак Првог светског рата, Жорж Клемансо је тада рекао: „Приликом закључења ове наше Конференције мира, ја морам, пре него што сиђем са овог подијума да изразим своје велико жаљење што са политичке позорнице света нестаје једно велико историјско име, а то је Србија.”

Кључне речи: Уједињење, Краљевина СХС, Србија, Словенија, Хрватска, историјске грешке.

„После слома аустројске офанзиве, у јесен, 7. децембра 1914. године, одобрила је српска Народна скупштина у Нишу једногласно изјаву краљевске владе да сматра „као свој најглавнији и у овим судбоносним тренуцима једини задатак да обезбеди успешан завршетак овог великог војсковања, које је, у тренуцима кад је започето, постало уједно борбом за ослобођење и уједињење све наше неслободне браће Срба, Хрвата и Словенаца.”¹ У исто време, Хрватски одбор у Риму (у саставу др Анте Трумбића, др Хинко Хинковић и др Лујо Војновић) дао је изјаву „да ће остати безуспешни покушаји званичника Дунавске монархије да одвоје идеју хрватског народа од идеје српског народа“. Када се сазнало да Италија за улазак у рат на страни Антанте, поставља као услов прикључење себи већег дела Далмације, на Ђурђевдан 6. маја 1915. године је у Нишу одржан Југословенски конгрес, под председништвом Иве Ћипика, иначе Далматинца, који је истакао „потпуно и неразушиво народно јединство Срба,

1 Владимир Ђоровић, Историја Југославије, Народно дело, Београд 1933, стр. 570.

Хрвата и Словенаца и жељу да се нипошто не жртвују, тј. да се не комадају наше неоспорне југословенске земље“. Радило се о „земљама“ које су Хрвати сматрали својим. Њихове ландверске јединице су се у склопу Аустроугарске монархије, лавовски бориле у служби Беча и Пеште, али су зато формирали Хрватски одбор у Риму и успели да се организује Југословенски конгрес у Нишу, како би позвао српски народ да се бори за слободу и „хрватских територија“. У Нишу, они су причали причу о братству са Србима, и Хрватској унутар Југославије, коју су били, очигледно, спремни да бране до последњег Србина. У заробљеничким логорима у Русији су се, али врло слабо, одазвали позиву за прикључење Добровољачком корпусу који је требало да крене на Солунски фронт, на коме се тада око 150.000 српских војника борило на живот и смрт за слободу своје Отаџбине, против аустроугарских, немачких и бугарских трупа.² Међутим, иако су се поједини хрватски политичари залагали за стварање заједничке државе Срба, Хрвата и Словенаца, велики број грађана Хрвата и Словенаца је био против, јер тај њихов србофобични осећај траје од давних времена.³ У антисрпским погромима 1914. године појавио се слоган „Србе на врбе“. Инспиратори тих погрома у Сарајеву били су бискуп Врхбосне др Јосип Штадлер и његов помоћник др Иван Шарић. Погромашке акције су биле изведене и у Мостару, Коњицу, Тузли, Брчком, Варешу, Бугојну, Високом, Чапљини, Шамцу, Ђакову, Петрињи, Славонском броду и другим местима.⁴ Ни по завршетку Првог светског рата нису се стишала антисрпска расположења. Пети дан после проглашења стварања државе СХС, у Загребу је 6. децембра

2 Др Животије Ђорђевић, *Сатирање српства у 19. и 20. веку*, Том I, Драслар, Београд, 2012, стр. 207.

3 Вјекослав Клаић *Босна – подаци о земљопису и повијести Босне и Херцеговине*, 1. дио – Земљопис, Матица Хрватска, Загреб, 1878, стр. 403-404.

4 Владимир Ђоровић, *Црна књига - патње Срба Босне и Херцеговине за време светског рата 1914-1918*, Југословенски досје, Београд, 1989, стр. 51; Драгослав Јанковић, *Србија и Југословенско питање 1914-1915*, Институт за савремену историју, Београд, 1973, стр. 399; *Историја Српског народа*, VI књ. II том, Андреј Митровић, Павле Ивић, Драгиша Живковић, СКЗ, Београд, 1983, стр. 18.

1918. године дошло на Марковом тргу до побуне против Влаха.⁵

1. Словеначки политички цинизам

Да је у Словенији на делу обично ретуширање историје, постало је јасно у првој половини 2014. године, приликом гостовања вође словеначког државног тела за обележавање годишњице Првог светског рата, која је у „Дневнику“ националне телевизије са индигнацијом одбацила питање новинара – треба ли признати да су Словенци били на страни губитничке силе (Аустроугарске) што значи да је Словенија из рата изашла поражена. Указала је на „други угао“, а убрзо су и остали словеначки историчари изградили тезу да су се словеначки војници током Првог светског рата „само бранили“. Бранили су се стотинама километара далеко од родне груди када су под Кајзеровом заставом нападали Србе и српске савезнике. Значи и када се на српско-црногорском бојишту борио IV батаљон целског 87. пешадијског пука, који је још уочи рата био стациониран у Скадру. Део словеначких војника је ратовао против Русије, а део против Италије у Тиролу и на фронту на реци Сочи. А све то је, наводно, било само ради одбране сопственог огњишта. Чак и историчари млађе генерације и они „левичарске провенијенције“, нису имуни на такво „ново писање“ историје. Да је пројекат у пуном замаху, доказују све јавне расправе и изложбе посвећене Првом светском рату, захваљујући којима се са таваница, извлаче прашњаве аустријске униформе прадедова и у њима парадира широм Словеније приликом светковина уприличених у част и славу некада велике бечке монархије. Нико се не бави питањем шта је довело до рата, дакле питањем кривице. Ни речју се више не помиње да је иста та монархија вршила репресију и забрањивала, између осталог, употребу словеначког језика у школама. Цео подухват има заједничку црту – неумољиво ревидирање историје како би се Аустроугарска представила као држава која не само да није била угњетач различитих народа које је потчинила већ,

5 Василије Ђ. Крестић, *Српско хрватски односи и југословенска идеја у другој половини 19. века*, Нова књига, Београд, 1988, стр. 33.

штавише, као држава која је била „на путу трансформације у трилатералну федерацију“ где би словеначки народ, заједно са Хрватима, постигао пуну равноправност. А ту „мирну транзицију“ и све словеначке снове су, прекинули испаљени пројектили Гаврила Принципа, у Фердинанда у Сарајеву. На порталу словеначке државне телевизије је недавно осванула вест да је у Републици Српској постављен споменик „хероју“ Гаврилу Принципу. Наводници у које је стављена реч „херој“ нису случајни, напротив, веома су важни – публици снажно сугеришу да је Гаврило Принцип био све, само не херој.

Када је словеначким политичарима било у интересу они су Србију својатали, на пример, општина у Крању је на почетку XX века са 18 гласова „за“ и три гласа „против“ одлучила да се цео крај, као израз љубави према Србији и Србима – назове Србијом. Најутицајнији словеначки политичар тог времена, Антон Корошец, 1919. године рекао је да словеначки народ дугује „велику захвалност Србији, српској војсци и посебно војводи Мишићу као најистакнутијем поборнику ослобођења Словеније.“ Мариборски лист „Стража“ је 22. августа 1919. године јавио да су „Срби били потребни Словенцима, а не обратно“ и да су Срби прихватили Словенце „као злосрећну браћу“ иако су „могли у њима видети и издајнике југословенског народа“ јер су се „са Аустријом борили против Србије.“ Заборављена је и беседа словеначког генерала Рудолфа Мајстера, који се захвалио српским војницима и официрима на храбрости. То се односило на српске добровољце који су учествовали у борбама за Марибор и северну словеначку границу. На почетку XXI века та беседа и захвалност српских војницима су заборављени. Заборављено је и то, да је у Љубљани 23. октобра 1930. године проглашен пуковник Стеван Швабић, Србин, за почасног грађанина Љубљане, а једна љубљанска улица је од 12. јуна 1923. године носила његово име. Заборављено је и да је Антон Корошец, вођа словеначке Људске странке и словеначки представник у Југословенском одбору у Паризу, на јавној прослави Уједињења у Љубљани 1. децембра 1918. рекао: „Словенци су захвални Србији и српској војсци јер она много чини за одбрану наше територије“.⁶

6 Васовић – Мекина, „Ода аустроугарској агресији“, недељник Печат, бр. 329, од 1. августа 2014.

Словеначки осврти на тај период почињу сећањима на велико народно весеље којим је дочекана аустроугарска објава рата Србији 28.јула 1914.године. „Иако је вест о мобилизацији била трагична, она је свуда међу људима у Словенији проузроковала много весеља. У бечком Новом граду велика маса људи хода улицама уз покличе `Живела Аустрија!` и `Нека нестане Србија!`“, писао је, како опширно наводи сајт „ТВ Словеније“, лист „Словеначки народ“. Дневни лист „Словенец“ је са истим набојем описивао како се „у многим местима млади момци јављају као добровољци, и како су возови у Словенији били препуни драговољаца које је народ, окупљен уз пругу, поздрављао махањем, док их је из села пратила песма. „Словенец“ је верно пренео и атмосферу из Тржича, варошице надомак Крања: „Као муња се проширила вест о рату између Аустрије и Србије. Свуда је видљива огорченост према Србима. Свештеник је у недељу у пола пет ујутро водио свету мису за оне који одлазе у рат (у саставу аустроугарских јединица) и одржао им кратак говор како би их охрабрио. Много младих и мушкараца примило је свете сакраменте и добило на дар чудотворне слике Мајке Божије. Са жељом да се као победници врате из борбе, растали су се од наших храбрих ратника.“ Ово је очигледан пример понашања Словенаца према Србима кроз историју. Увек, кад су им Срби били потребни Словенци су се према њима понашали кооперативно, малтене и пријатељски, а када дође ситуација да загосподаре њихови ближњи, као што су то били Аустроугари, онда је ситуација из наведеног цитата потпуно јасна. Када се анализирају сви ти догађаји током XX и на почетку XXI века, може се констатовати да је проблем, што се Срби никада кроз историју нису отрезнили и гледали само своје националне интересе.

Највећи словеначки дневник „Словенец“ је у броју од 27. јула 1914. објавио антисрпску хушкачку песму бана Натлачена под насловом „Бојни гром“, чија трећа строфа гласи: „Топовима поздрављамо вас Србе; хладан дом вам дижемо уз врбе“. Словеначки надбискуп Антон Бонавентура Јеглич у говору одржаном 11. августа 1914. поздравио је паству речима: „Мушкарци! Зове вас цар да оружјем у

руци браните католичку Аустрију, нашу католичку царску породицу од заклетих непријатеља... Дакле, напред! Са вама је Бог, напред са одличним војсковођама, напред ка славној победи!“ Иван Шуптершич, председник Покрајинског одбора Словеначке народне партије, гласно је викао још 5. јула 1914. у љубљанском хотелу „Унион“, да је Србија „земља убица и разбојника“, уз најаву да ће „тешка песница словеначког војника... разбити лобању тог Србина у коме живи прождрљива мегаломанија.“ Дакле, нису само демохришћани и радикални католици сејали семе мржње према Србији и Србима. Ни словеначки либерали нису били бољи. Иван Тавчар, председник љубљанске општине и првак Словеначке либералне напредне странке, поздравио је са свог балкона војнике који одлазе у „борбу (против Срба) за словеначки народ!“ Када је то чуо његов политички сапутник, посланик у аустријском парламенту Иван Хрибар, записао је у свом дневнику: „Морала би да изазове гнушање ова сервилност која открива сву беду ропских душа...“ Крај Великог рата донео је разочарање не само Бечу него и Љубљани. Мала Србија постала је једна од победница, а српска војска је заслужна и за ослобођење целе (данашње) Словеније. Српски добровољци су у Словенији дали значајан допринос борби за северну и западну границу, односно за границе будуће Државе СХС. Не треба заборавити ни да је Михајло Пупин заслужан што је Блед, данас рекламиран као „словеначки бисер“, утицао на америчког председника Вилсона да не припадне Италији. Али о томе се ни на почетку ХХI века у Словенији не говори, а Пупинова кућа је одавно пропала јер се службена Љубљана о његовој заоставштини, иако ју је силно задужио, није бринула. Агресори, солдатеска некадашње Хабзбуршке монархије, на почетку ХХI века су приказани са јасно уочљивим симпатијама. Прошлост се поново површно анализира, непријатне чињенице по њих се гурају у заборав, док се неважне појединости које сведоче о „срећном животу у монархији“ кују у звезде. Све то са јасним циљем – да би се погрешно представили Срби у свету и лакше утицало на њихову будућност. Баш као што је истакао Ерик Артур Блер, познатији као Џорџ Орвел (*George Orwell*): „Онај ко контролише прошлост, контроли-

ше будућност; онај ко контролише садашњост, контролише прошлост.”⁷

2. Хрватски политички маневри и српска наивност

Хрвати, иако мађински народ, чије је простирање у то време било сведено на Загорје, сањали су о томе да преузму улогу пијемонта Јужних Словена у Аустроугарској монархији кроз Илирски покрет. Покрет је морао да пропадне, јер је српски народ осетио да је суштина покрета разбијање српског националног корпуса. Илирски покрет је повео Јосип Јурај Штросмајер, који је 11. децембра 1885. године писао Рачком и славио бугарску победу на Сливници: „Хвала Богу, да су Бугари надвладали... Побједе Бугарске су и наше побједе.“⁸

Од како се српски народ ослободио и образовао једну, а не „јединствену“ државу, већином се, и у штампи и иначе, та држава називала „Југославијом“, ма да је она, сагласношћу меродавних фактора из сва три дела народа, добила још пре друго име. Једни су је тако називали из лоших намера, други су се, вероватно, служили тим именом наивно и безазлено. „Југославија“, „Држава Југословенска“, „Југословенски Народ“ итд. Нису то нови термини, нити су се тад први пут чули, они су измишљени много пре уједињења. Може се сасвим поуздано истаћи, да ти термини ни онда када су се први пут чули, нису имали значај, који им се након уједињења, из неких центара настојао додати. Сигурно им није био циљ да зближе, будући свест о тесном сродству између три гране народа, њима је био задатак да отуђе и разроде и, место да су били симболи слободе, они су у себи скривали најстрашније оружје против ње и против државне независности српског народа. Они су били весници проширења Хабзбуршке тираније и на оне делове народа, који нису били под Хабзбуршким скиптром. Име „Југославен“ требало је, у првом реду, да пошаље у заборав име Србин, које је било остало као једина противтежа Хабзбуршких намера против српског народа. То показује с колико се политичке вештине и довитљивости радило из

7 Исто

8 Исто, стр. 351.

Беча, кад су тим његовим проналасцима подлегли чак и најугледније личности међу Србима, па чак и онда, кад су масе народне, вођене здравом логиком, одбијале да подлегну таквим утицајима, јер су осећале да се иза тог новог имена крије један нови њихов непријатељ. Ни међу Хрватима, ни међу Словенцима, а још мање међу Србима, име „Југословен“ *никад се није могло одомаћити.*⁹ То ће, свакако, и бити узрок што су у Бечу, једно време, били изгубили веру у привлачну снагу тога имена, па су покушавали стићи своје циљу сасвим супротном тактиком. Место „Југословенства“, које је све народе требало најпре привући и окупити под своје окриље, па затим све предати на милост и немилост бечкој господи, они су пришли тактици отуђивања и још већег уситњавања. Познато је, да су, под окриљем Хабзбурговаца, у време Бењамина Калаја, пронађени „босански језик“ и „босанско име“, за које г. Смодлака у свом нацрту Устава тврди, да је „историјског порекла“ и да је „прирасло срцу народа“! Али, ма да нема ни једног паметног човека, који би те г. Смодлакине тврдње узео озбиљно, ипак треба нагласити, да је до претходних проналазака довела она иста бечка политика, која је, кроз тако дуго време, завађала један део српског народа са другим и, нажалост, имала у томе често великог успеха. Нису само у тој даљњој прошлости разлози због којих треба предати заборавау терминологију, која изазива код Срба жалосну успомену на мучне дане народа и на једну одвратну туђинску политику, којој је био циљ да све народе на Балкану подјарми.¹⁰

За време рата, било је дефетиста и међу Србима, плаћених Хабзбуршких агената, који су се, растурени по свету, служили том терминологијом не зато да народ охрабре скорим ослобођењем, него зато да и међу Србима и међу њиховим савезницима пропагирају уједињење српског народа под окриљем царске куће Хабзбуршке. Срби имају

9 „Назив Југословени узели су (чланови „Југословенског Одбора“) зато што су хтели једним именом да обележе своју акцију: а нису хтели да даду један назив држави и народу“ -рекао је д-р Трумбић на Крфским конференцијама. („Нови Живот“, књ. IV, св. 5, Београд, 1921, г.).

10 Милан П. Ђорђевић, *Србија и Југословени за време рата 1914-1918*, Графичко предузеће Просвета, Београд, 1922, стр. 271-271.

нарочитих разлога за критички однос према људима, који су, још од првих дана 1917. г., отпочели агитовати да се „Југословенска Југославија“ подигне „братским приласком Србије и Црне Горе Хрватској и Словеначкој“, тј. добровољном предајом Србије и Црне Горе аустријском царству! Због свега тога је име „Југословен“, које, уосталом, и не представља националан, него географски појам, је врло непопуларно међу Србима. Од почетка рата, имали су Хрвати и Словенци много пута прилике да јавно манифестују своју жељу за остварењем заједничке државе са Србима. Никад, ни у једној прилици, па било да су се те манифестације јављале у посланичким клубовима, или на партијским и другим зборовима, којих је било пуно у Хрватској, Славонији, Далмацији, Словеначкој и у Босни и Херцеговини, они нису називали ту будућу заједничку државу „Југославијом“, него увек „државом Словенаца, Хрвата и Срба“.¹¹

Победа српске војске у Првом светском рату у многоне је променила геополитичке прилике на Балканском полуострву. Краљевина Србија и њена војска стекле су велики углед у свету. Српске војводе су се нашле у многим светским војним уџбеницима као највећи војни стратеги и команданти. Принципов полуаутоматски пиштољ је био повод да моћна Аустроугарска монархија нападне веома исцрпљену државу која ће крварећи достићи светску славу и поштовање. Међутим, овај ореол је српски народ веома скупо платио. Само у I и II балканском рату и у Првом светском рату погинуло је око 1.300.000 Срба.¹² Политички аналитичари и историчари требало би да дају одговор на

11 Гај има добру вољу и жељу – писао је Вук Караџић још 1836. г. – али хоће ли што учинити моћи то ће вријеме показати. И име је једно од великих сметњи; њих (Хрвате) је тешко наговорити да признају да су Срби, а ми бисмо луди били, кад бисмо пристали на то, да оставимо наше славно име и да примимо друго мртво (Илири), које данас по себи ништа не значи.“ Али много касније после Вука, писао је Др Трумбић у своме правашком „Новом Вијеку“ (1897) овако: „Име је најјаче обележје народа. Оно у својем маленом облику садржава његов карактер, његову величину, његову душу. Чим си му отео име претворио си га у роба, у безимена копилана, једном речи, убио су га морално. (Исто, стр. 273),

12 На почетку XXI, историчари нису сагласни око броја погинулих и на друге начине страдалих српских цивила и војника током 1915. године, па је овај број након постигнуте сагласности подложен ажурирању.

питање: „Да ли су Срби заиста морали платити толику цену у овим ратовима?“. Зашто се страшна српска страдања нису узела као наук за будућа времена, већ се у XX веку српско страдање поновило више пута. Да ли су српски политичари икада били прагматични и зашто мудрост и дипломатија нису доминирали над топовима и бајонетима? Напротив, историја потврђује чињенице да је српска војска у више наврата управо топовима или бајонетима извојевала славне победе, а српски интереси и војни успеси су поништавани за зеленим столовима.

Регент Александар Карађорђевић је 1. децембра 1918. године прогласио уједињење Краљевине Србије са земљама Словенаца и Хрвата у јединствену Краљевину СХС. Проглашењем ове државе многи проблеми нису решени, међу којима и њене границе. На основу Рапалског уговора од 12. новембра 1920. године, који је регулисао границе између Југославије и Италије, а који је Краљевина СХС прихватила у тренутку, по њу неповољних међународних прилика, и због жеље династије да се са западним суседом успоставе добри односи. Италија је добила Истру, Задар, острва Црес, Лошињ, Ластово и Палагружу. Ријечи је признат статус независне државе коју је Италија после доласка фашизма на власт припојила себи 27. јануара 1924. године. Закључивањем Рапалског уговора ван граница нове државе нашло се више од пола милиона Хрвата и Словенаца. Сенжерменски уговор од 10. септембра 1919. године, такође, није ишао у прилог краљевини регулисањем границе према Аустрији. Било је и много проблема приликом потписивања уговора за разграничење са Мађарском који је потписан 4. јуна 1920. у Тријанону, са Бугарском који је потписан 27. новембра 1919. у Неију (Француска) и са Турском који је потписан 10. августа 1920. године у Севру. Границе Србије а суседима није одређивала Србија већ међународна заједница Лондонским уговором 1913. Букурештанским уговором 1913., Уговором из Тријанона 1920. године и уговором у Неију 1919. године. Париска мировна конференција је извршила ревизију ових граница 1926. године и потврдила их. Поставља се питање шта су заправо, Србија и српски народ добили уједињењем, тј. стварањем Краљевине СХС? Стварање Краљевине СХС

било је непотребно за Краљевину Србију и Црну Гору. Тај акт је искључиво ишао на руку Хрватима и Словенцима. Након завршетка Првог светског рата Краљевина Србија и њена војска уживали су велики углед у свету. Краљевина Србија и Црна Гора примљене су у тадашње друштво народа, када је та светска организација имала само 28 држава. Регент Александар Карађорђевић и тадашња српска влада имали су шансу да коначно реше српско национално питање. Била је то, можда, јединствена прилика у историји да се под покровитељством међународне заједнице створи српска држава на етничким српским територијама. Након тога би се могло разговарати о стварању неке врсте федерације са балканским народима. Међутим, Србија и Црна Гора су део своје државности пренеле на друге државе, а за узврат нису добиле ништа. О устројству Краљевине СХС велике примедбе имале су силе Антанте (Енглеска, Француска и Русија). Председник француске владе Жорж Клемансо (*Clemenceau Georges*) уместо честитке краљу у Београду шаље неку врсту саучешћа.¹³

На мировној конференцији у Версају 1919. године, када је озваничен завршетак Првог светског рата, Жорж Клемансо је тада рекао: „Приликом закључења ове наше Конференције мира, ја морам, пре него што сиђем са овог подијума да изразим своје велико жаљење што са политичке позорнице света нестаје једно велико историјско име, а то је Србија.”¹⁴

Велико хрватске идеје Рачког и Штросмајера преузели су модернији хрватски политичари којима је коалициона влада Краљевине Србије омогућила операционализацију њихових замисли. Најистакнутији хрватски заговорници уједињења били су Анте Трумбић, Франо Супило и Иван Мештровић, а против било којег заједништва са Србима био је Анте Старчевић. У општем смислу стварање Краљевине СХС је било веома погрешно са аспекта српских националних интереса, а пропуштена је јединствена историјска прилика да се на законит начин створи српска

13 Др Радослав Гађиновић, *Насиље у Југославији*, ЕВРО, Београд, 2002, стр. 90-91.

14 Србија друмовима, пругама и рекама, Принцип Бонорт Прес, Београд, 2007, стр. 29.

држава на етничким српским просторима. У посебном смислу могло би се рећи да је једино позитивно искуство заједничке државе било размена културних тековина и научних достигнућа. Многи Срби су и тада схватили да је реч о фаталним грешкама политичког руководства. Више од дванаест хиљада хрватских, словеначких и муслиманских официра и подофицира, који су се од 1914. до 1918. године у саставу аустроугарске монархије борили против Срба и Србије, краљ Александар одмах унапређује за по један или два чина и упућује их у састав новостворене југословенске војске. Хрватима, Словенцима и Муслиманима опрашта све почињене ратне злочине над Србима. У Хрватску и Словенију усмерава највећи део капитала и новац за изградњу виталних делова државне економије. У новој војсци нема места за славне српске војводе, а ковчег са посмртним остацима војводе Путника све до 1927. године труне у неком француском подруму. Исто тако, посмртни остаци црногорског краља Николе – деде Александровог, нису могли да буду пренесени у отаџбину. Словенац Марко Натлачен, који је 1914.г. написао песму:

*S kanoni vas pozdravimo
vi Srbi dom hladan vam postavimo ob vrbi
z zeleno vas odenemo dejo
na veke vam zaklenemo vse mejo*

(што у преводу значи „Србе на врбе“) постаје бан Дравске бановине, а Тугомир Алауповић, познат по антисрпском деловању, постаје први министар вера у новој држави. Према проценама краљ је око 60% банковног капитала Краљевине СХС сконцентрисао у Хрватској. Поп Антон Корошец велики противник Срба у краљевини Југославији био је више пута министар, председник југословенске владе, а у влади Цветковић-Мачек министар унутрашњих послова.¹⁵

За Хрватску постоји и један прорачун Стјепана Радића, који је тврдио да је на петицију против југословенског уједињења скупио 200.000 потписа.¹⁶

15 Др Радослав Гађиновић, Насиље у Југославији, ЕВРО, Београд, 2002, стр. 94.

16 Лерој Кинг – Кулицу, Загреб, 1. априла 1918, NAW, 210 1841102/348.

3. Разлози који указују на неоправданост успостављања Краљевине СХС-Краљевине Југославије

Још 1934. године Хрвати су упорно истицали да је 61% југословенског територија под српском окупацијом.¹⁷ Суседне земље, Мађарска, Бугарска, Аустрија и Италија воде „ревизионистичку политику“, у смислу захтева да се ревизијом мировних уговора након Првог светског рата промене југословенске границе и другачије реше национални односи. Чак и Француска, историјски најпоузданији пријатељ југословенског јединства, иза 1925. губи интерес за њу. Од 1887. до 1917. Француска је у Русији инвестирала шеснаест милијарди франака,¹⁸ што је представљало основу њиховог политичког савезништва. Престанак овог интереса је остављао целу источну Европу незаштићену, а у том оквиру је и Југославија изгубила подршку коју је раније имала. Ово је споредни али ипак опасан фактор кризе југословенског јединства после 1918. године. Међутим, постоје знатно дубљи разлози који су били препрека југословенском јединству:¹⁹

1. Историјски, Југославија није постигла довољан степен националне интеграције. Не ради се само о томе да није интегрисана заједничка, југословенска нација, него није интегрисана ниједна од оних које су сачињавале њене конститутивне делове. То се највише односи на хрватску нацију, у којој је кроатизација католичког становништва на српскохрватском подручју довршена тек иза 1918. године. Македонске и муслиманске области су још у времену елитног типа национализма, где националну идеју носи малобројна елита која је завршила школе. Претпоставке за прерастање елитног национализма у масовни (опште бирачко право и најмање трећина писменог становништва) створене су тек иза Видовданског устава 1920. године. Тада је први пут сељак, изван старог српског и словеначког простора, добио

17 Иосиф Давыдович Левин, *Национальный вопрос в послевоенной Европе*, Москва, 1934, стр. 346.

18 Најо Holborn, *The Political Collapse of Europe*, New York, 1951, стр. X

19 Милорад Екмечић, *Стварање Југославије 1790 – 1918*, II том, Просвета, Београд, 1090, стр. 833-839.

грађанско право да учествује у руковођењу државом, иако социјална и културна интеграција територија за дуго времена неће бити историјски окончана. Решавањем аграрног питања победио је модел друштва мало парцелних сељака. Тежња за ослобођење малог сељачког поседа и уставна организација државе која ће га обезбедити је од 1815. био основни мотив социјалног прогреса на Балкану. У југословенским земљама је аграрном реформом и решавањем колонатског питања до 1931. године та историјска мисија завршена. Ниједна југословенска област није била индустријска.

2. Уједињење Југославије 1918. на основу учења рационалистичке филозофије краја XVIII века није одговарало историјској стварности. Друштво из историје није баштинило довољно зрелу културу да филозофију прихвати као свој путоказ. Религија и припадност цркви су остале основни облик етничке идентификације. Међутим, тај „национализам судњег дана“ је плод који расте на два одвојена стабла: инфериорности културе балканског друштва и политике коју воде цркве. Једна је енглеска књижевница 1937. приметила да се, слично као по ирским деловима америчких градова, у југословенској политици религија „осећа како испод површине делује, као тишина у подруму“.²⁰ Она ће одоздо деловати на политику горе у кући и кад дође до атеизације друштва. Не ради се само о томе да је врло брзо након 1918. победоносно тријумфовала дефиниција нације руских бољшевика („заједница језика, територије, економског живота и психолошких својстава која се манифестује у заједници културе“). Никада једна дефиниција нације у историји није лакше омогућавала да се национална мањина и верски огранак прогласе самосталном нацијом. Ово ће поимање нације прихватити не само марксистичка идеологија, него и цела грађанска култура. Тако се унутрашње везивно ткиво државе, основане на етничком јединству народа, излаже дугорочном труљењу. У том погледу је политика католичке цркве одлучујућа. Оцена научне литературе која је прихватила уједињење

20 Rebecca West, *Black Lamb and Grey Falcon, The Record of a Journal through Yugoslavia in 1937.*, London, 1942, стр. 332.

Југославије 1918, и јесте и није тачна. Зато је потребно дубински и са више аспеката проучити политичке прилике у тим временима с једне стране и врло темељито анализирати жеље и опредељења свих народа на Балкану за даље функционисање након пораза Аустроугарске монархије.

Тачно је да је католичка црква прихватила уједињење Југославије. Либерални духови у њој и неугасла легенда Штросмајера су поздрављали ту „велику, моћну, богату и современу државу“.²¹ Сам Ватикан је у време уједињења био подељен, „неки су били оптимисти, а неки песимисти“.²² У „Окружници хрватских бискупа“ од 29. новембра 1918. пропаст хабсбуршке државе поздрављена је као ослобођење од стољетног јарма. Међу 13 потписа налази се и име сарајевског надбискупа Штадлера,²³ иако је он цео свој живот утрошио у борби против југословенске идеје. Огромна већина хрватских и словеначких интелектуалаца ће прихватити југословенско државно и народно уједињење, као прву фазу у стварању самосталне хрватске државе.

Међутим, дубинске научне анализе показују да је католичка црква прихватила уједињење Југославије. Ватикан је заступао мисао да се Хрвати и Словенци треба да организују у посебним републикама.²⁴ Он је политички подржавао оне организације које су водиле том циљу. То је најпре била Радићева Хрватска републиканска сељачка странка. Иако се никад није могла одвојити од цркве и њене идеологије, она ће ипак све више постајати југословенска верзија западноевропских хришћанских демократија. У Италији је црква најпре подржавала Дон Стурцову (*Luidji Sturco*) Хришћанско-демократску партију, да би је врло брзо одбацила у страну и определила се за изгледнију

21 F(ан) В(агас) „Најпреча дужност овог часа“, Католички лист, 45. Загреб, 7. новембра 1918.

22 Архив Државног секретаријата иностраних послова, Београд (ДАЈ), II, О. Фасц. VI. doc. I

23 Текст „Окружнице“ у, Врхбосна. Католичкој просвјети, 22, 23, 24, Сарајево, 30. новембра 1918, стр. 277.

24 Драгољуб Живојиновић, Ватикан, *Србија и стварање југословенске државе 1914-1920*, Нолит, Београд, 1980, стр. 387.

Мусолинијеву фашистичку странку.²⁵ Покушај да се Радићев покрет у Хрватској збаци и уместо њега подржава Клерикална сељачка странка²⁶ није успео. Тек од 1929. црква се опредељује да подржава радикално хрватски сепаратизам. Доказ за то су били случајеви да се од тога времена све више системом заклетве примају и католички свештеници у тајни усташки покрет.²⁷ У закључцима „Конференције католичког епископата“ у Загребу од 29. новембра 1918. године је захтевано да се дозволи деловање „Хрватском католичком сениорату“.²⁸ У „Окружници хрватских бискупа“ од 29. новембра 1918,²⁹ се поздравља пропаст Аустроугарске монархије, али се од верника захтева да се држе католичких организација, а црквене мисије „треба да заредају од жупе до жупе“.³⁰ Од 1918. почиње невиђени раст Католичке акције. Једна од функција ових мисија јесте католицизација припадника других вера и модернизација своје заједнице. И америчка дипломатија је тада открила да, „сада кад је Русија пала под бољшевизам“, католичка црква тежи експанзији на рачун православља, помажући Немачку.³¹ Идеолог социјалног католицизма у југословенским земљама бискуп

25 Avro Manhattan, *The Vatican in World Politics*, New York, 1949. str. 110.

26 Др Томислав Ишек, *Дјелатност Хрватске сељачке странке Босни и Херцеговини до завођења диктатуре*, Свјетлост, Сарајево, 1981, стр. 289, 290.

27 У црквеним прогласима 1918. уједињење је супротстављено опасности социјалне револуције. Демократска подлога нове државе није осуђена, али је прихваћена као нужно зло. Ради се о готово истом начину, на који је прихваћена француска Трећа република и њено демократско законодавство иза устава 1876. године. Енцикликом о домаћем и цивилном друштву 1884. године („*Nobilissima Gallorum gens. Ai Francesi sull'ordinamento della Società domestica e civile*“), црква је дала своју званичну верзију цивилног друштва, у коме је она духовна држава и не подлеже државним установама и правним обавезама. Са својим бројним удружењима, друштвеним организацијама, школама, спортским и културним установама, она је држава у држави. Преко овог система она контролише цео народ, без обзира у каквој држави је он живео (Милорад Екмечић, *Стварање Југославије 1790 – 1918*, Том II, Просвета, Београд, 1989, стр. 836)

28 Фердо Шишић, *Документи о постанку Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1914-1918*, Наклада Матице хрватске, Загреб, 1920, стр. 263.

29 „Окружница“, *Врхбосна*, Католичкој просвети, 22, 23, 24, str, 247.

30 Исто, стр. 278.

31 Lawrence Gelfand, *The Inquiry, American Preparations for Peace, 1917-1919*, New Haven, 1963, стр. 201.

др Антун Махњић је 1918. поздравио уједињење хрватског и српског народа. Он вели да се политички акценат преноси са запада на исток и да је пропашћу царске Русије, која је била заштитник православља, хрватски народ добио нарочит задатак. Он „ће бити први, кога ће Господар послати на католичку жетву источне њиве“. Историјска мисија хрватског народа је да поврати српски народ католичкој цркви и створи један „Исусов овчињак“. У условима када је Русија пала, „балкански су народи слободни, да постану оно, што су и прије били – католици. Хрвати су у IX веку покрестили Србе, пак је згодно да им и сада донесу католичанство“.³² Оно је прва практична мера која ће водити покољу српског народа 1941. године. Да је бискуп знао колико ће невиног света бити убијено, поставља се питање да ли би се никад латио овако отровног пера. Модернизација ове цркве добија димензије рекатолицизације – усклађивања вере са идеологијом социјалног католицизма.³³ Демократија је прихваћена само као средство да се она уништи. Иза уједињења католичко водство живи у убеђењу да „нови дан припада социјализму или Цркви“.³⁴ Будућа држава почиње с правом цркве на организовање, контролу штампе, политичког и социјалног живота, као и школе и светиње немешаног брака. „Религиозна мјешовита женидба је народна и религиозна несрећа“, истицали су челници католичанства. У политици, свештеник и црква дају водство и дрско наглашавали: „Ми хоћемо све, цјелину. Хоћемо пријестоље.“³⁵ Ако ово демократија не допушта, онда нека се „и видовдански сустав с његовом слободом и једнакошћу баци у ватру.“³⁶ Католици из Далмације и фратри из Босне и Херцеговине су пре одгајани у новом духу.

3) Иза уједињења 1918. српски национални покрет, који је историјски утрошио највише енергије у његово остварење,

32 „Хрватска стража”, XVI, 5, Сплит, 1918, стр. 244, 245.

33 Милорад Екмечић, *Стварање Југославије 1790–1918*, Том II, Просвета, Београд, 1989, стр. 837.

34 Robert Mäder, *Потпуни људи*, Озбиљна ријеч католичком народу, напосе католичкој младежи, Осиек, 1922, стр. 15.

35 Исто, стр. 63.

36 Исто, стр. 7.

прелази из периода офанзивности у период дефанзивности. Ономоћао и историјски исцрпљен, он је био неспособан да гради нове куле на темељима 1918. године. Сва енергија се троши за одбрану постављених темеља. Поред чињенице да борба за слободни сељачки посед није више основни мотив социјалног прогреса, главни разлог за ову стагнацију је губљење биолошке основе српског становништва. Сматра се да је у Првом светском рату на југословенском простору било 1,900.000 мртвих. Само Срба у овом броју даје 65,63% свих губитака. Ове су процене неједнаке, а по званичном извештају за мировну конфедерацију у Версају,³⁷ Србија је изгубила 1,247.000 људи, 845.000 цивила и 402.000 војника. У оквиру старих граница Србија је имала 2,900.000 становника, што значи да је изгубила 43% од укупног броја становништва. У европској историји такав демографски колапс је постојао само у немачким и западним словенским покрајинама у време Тридесетогодишњег рата (1618-1648). Требало је неколико векова да се тај потенцијал обнови, а у међувремену су целе покрајине промениле етнички карактер. Због огромних губитака у рату, ужа Србија постаје пасивно миграционо подручје у коју се сливају струје православних досељеника из суседних покрајина. Остајао је простор за раст становништва исламске вере, које је у дотадашњој историји, свуда сем на Косову, било у демографском назадовању. Уједињење 1918. је била Пирова победа српског народа.³⁸

4) У борби за уједињење Југославије 1903-1918. је историјски корен југословенске револуције 1941-1945. Све снаге које су је водиле, њихова поларизација и идеје под којима су се они борили, дефинисане су до 1918. године. Подручја на којима избија устанак 1941. године су зоне активног герилског рата у време 1914-1918. године. Стратешка основа и економија револуције (планински збегови, ослобођене зоне, прехрана на основи ситне стоке, употреба назива „народни одбори“) су наслеђени из дубоке

37 “Rapport sur les dommages causées à la Serbie et au Monténégro, présentes à la commission des réparations des dommages”, Paris, 1919.

38 Милорад Екмечић, *Стварање Југославије 1790–1918*, Том II, Просвета, Београд, 1989, стр. 838.

историје. Само вође које избијају на чело 1941. године биле су чиста случајност.

После уједињења 1918. године, с обзиром на велике неспоразуме о визији будуће заједничке државе, који су избијали међу српским и хрватским преговарачима, регент Александар је 1919. године послао војводу Мишића да посети Хрватску и сазна право расположење о новој, тек створеној држави. Војвода је обишао Загреб, Сисак, Карловац, Вараждин, Сушак, Глину и Огулин и друга места и обавестио Александра о својим утисцима. О том разговору оставио је запис Мишићев секретар, књижевник Милорад Павловић Крпа: *„Из свега што сам чуо и видео, ја сам дубоко зажалио што смо се ми на силу Бога обмањивали некаквом идејом братства и заједнице. Готово сви они једно мисле, то је свет за себе, ма са каквим предлогом да се појавиш, ствар је пропала. Ништа се неће моћи учинити. То нису људи на чију се реч можеш ослонити... не може се зајазити ничим што би јој се понудило.”* На питање шта ваља чинити, војвода је одговорио: *„Ја сам са тим начисто. Двоје нам као неминовно предстоји: потпуно се отцепити од њих, дати им државу, независну самоуправну па нека леме главу како знају, а друго је, управо прво, да у земљи заведемо војну управу за двадесет година и да се земља сва баца на привредно- економско подизање, далеко од свих политичких утицаја. Ако то не може, онда се отцепити и дати им њихову државу.”* А границе ? Границе ће бити тамо где их ми повучено. А ми ћемо их повући не онде где наше амбиције избијају на површину, него онде где историја и етнографија кажу: где кажу језик и обичаји, традиција, и где се сам народ по слободној вољи определи, па ће то право бити и Богу драго.” На опаску регента да би то Италијани једва прихватили, Мишић је одговорио: *„Нека им је са срећом. Нека се они Хрватима усреће. Ја сам дубоко уверен да се ми њима нећемо усрећити. То су људи одреда прозирни као чаша, незајажљиви и у толикој мери, лажни и дволични да сумњам да на кугли земаљској има већих подлаца, превараната и саможивих људи. Не заборавите Велико Височанство моје речи. Ако овако не поступите сигурно да ћете се љуто*

кајати.’³⁹ Историја је показала да је славни војвода добро проценио ситуацију о заједништву или пак неком братству и јединству са Хрватима, што се најдиректније потврдило у Другом светском рату и у грађанском рату у последњој деценији XX века. Регент није дочекао време љутог кајања на шта га је упозорио славни војвода који није направио ни једну лошу процену у време командовања српском армијом. Све је битке добио. Вероватно би сви добили а највише Срби да је будући краљ послушао очински савет легендарног војводе Мишића.

4. Стварањем Југославије убрзава се процес слабљења Србије

У процесу стварања Југославије након Првог светског рата у суштини, ниједна од великих сила није била за јачање Србије кроз стварање Југославије. Разлика је била само у томе да Русија то нерасположење није прикривала. Александар Петровић Извољски је открио Трумбићу да је основа руске спољне политике да Хрвати и Словенци, као католици, не буду уједињени са православним Србима у једну државу. То мишљење је делио и кнез Григорије Николајевич Трубецки, руски посланик у Србији (од 16. децембра 1914. године).⁴⁰ Међутим, у суштини Русија је желела снажну државу Србију, на коју би могла да се ослони, јер се Бугарска показала непоузданом, због све већег зближавања а Аустроугарском. Био је то обострани интерес, јер је и Србија морала имати неког сигурног, а довољно снажног савезника на кога ће се моћи ослонити у одређеним неприликама које су у тим временима биле сваког момента присутне. То стање је изванредно оценио публициста Ноел Бакстон (*N. Buxton*), који је у Доњем дому доказивао да Југославија, ма колика била, реално не може да буде толика да би представљала некакав бастион мира на Балкану јер не би могла да се супротстави Немачкој,

39 Мр Адам Стошић, *Велики дани Србије 1914–1918* - Сведочења - Друго, исправљено издање, Крушевачки гласник, Студенски културни центар Београд, Друштво за ослободилачке ратове до 1918, Крушевац, 2000, стр. 546-547.

40 Милорад Екмечић, *Ратни циљеви Србије 1914*, БИГЗ, Београд, 1973, стр. 428.

„па би се нужно морала ослањати на помоћ и организацију неке велике силе“. Бакстон није то изговорио, али се, по свој прилици прибојавао да та велика сила може да буде Русија, против чијег се мешања у балканске проблеме Енглеска увек изјашњавала и борила. Бекстон је посебно истакао: „Нека нас небеса спасу ако нам једина безбедност у будућности буде ослонац на војну стратешку снагу те врсте“. На жалост, даље његово излагање било је готово пророчанство: „Та ће држава постати поприште унутрашњег ривалства и уместо смиривања, на Балкану ће се отворити нова ривалства (*Several Ulsters*) што ће само од себе тражити мешање великих сила. Таква Југославија била би од самог почетка `вештачка нова држава`“.⁴¹ Каснији догађаји су потврдили Бакстонова предвиђања, а друго је питање то што је он последице назвао узроцима. Почетком јануара 1914.године, британски представник у Београду је протествовао због понашања српских власти према Муслиманима у Битољу. Влада му је дала на увид документ из кога се непобитно видело да је британски конзул у Битољу учествовао у организовању тих демонстрација Муслимана.⁴² Ни тада се Енглеска није потрудила да прикрије своју мржњу према српском народу у Србији. Милорад Екмечић истиче податак да је „један лист (енглески) 1903.године писао о Србима као неморалној раси ниткова“. И ништа није засметало Енглеској и том истом листу, да после првих успеха Србије у рату 1914.године о тој истој српској раси пише као ``херојској и племенитој малој раси`` надахнутом браниоцу слободе у Европи“.⁴³ Код склапања Лондонског пакта 12.априла 1915. године, Енглеска је већ тада била спремна да располаже Далмацијом и да је нуди као награду. Тек на опомену Сергеја Димитријевича Сазонова, саопштену тадашњем енглеском министру спољних послова Едварду Греју, пристали су

41 E.T.P. Conwell-Evans, *Foreign Policy a Bacla Bench 1904-1918*, S. Study based on the papers of Lord Noel-Buxton, London 1932. стр. 142; М. Екмечић, *Ратни циљеви Србије 1814*, БИГЗ, Београд, 1973, стр. 158.

42 Милорад Екмечић, *Ратни циљеви Србије 1914*, БИГЗ, Београд, 1973, стр. 256.

43 Herbert Adam Gibbons, Ph D, *The New MOr of Europe 1911-1914*, децембар 1914, стр. 151.

на стрпљивост, водећи рачуна да ту обалу „готово сасвим насељавају Срби“.⁴⁴

Врло лоше се о српским дипломатама изјашњавао енглески новинар Викем Сид, којем је касније био забрањен улаз у Британско министарство спољних послова. Лоше расположен према Србима био је и Ситон Вотсон. „Супило и Вотсон су имали идентично мишљење о супериорној хрватској цивилизацији због католичке вјере“.⁴⁵ Једини од водећих енглеских државника који је пријатељски размишљао о ратним циљевима Србије био је Едвард Греј (*Edward Grey*), који је сматрао да ће „побједа савезника обезбедити Србији најмање ослобођење целе Босне и Херцеговине, њихово уједињење са Србијом и широк излаз на Јадран у Далмацији”.⁴⁶

У суштини, Британија је „у страху од руске доминације и у централној Европи и на Медитерану наметала Србији ограничене ратне циљеве: територијално увећање у Босни, Херцеговини и Далмацији. Погађајући се са Италијом, она је издалека и прећутно, благо подржавала хрватски и католички сепаратизам као конститутивну снагу у централној Европи“.⁴⁷ Стрховање Енглеске, када су били у питању међусобни односи Србије и Русије, нису били без основа. Никола Пашић је 12.августа 1914.године у поздравној ратној депеши саопштавао Сазонову: „Србија је одлучила да живи и умире са Русијом и за њу“.⁴⁸

Са своје стране Италијани су подржавали пројекат о коме се расправљало у Француској, по коме је пре увећања Србије требало да се створи једна Хрватско-Далматинска независна држава.⁴⁹

44 Др Животије Ђорђевић, *Сатирање српства у 19 и 20 веку*, Том I, Драслар, Београд, 2012, стр. 356,

45 Драгован Шепић, *Писма и меморандуми Супила 1914-1917*. Научно дело, Београд 1967, стр. 142.

46 Милорад Екмечић, *Ратни циљеви Србије 1914*, БИГЗ, Београд, 1973, стр. 369.

47 Исто, стр. 425.

48 Пашић-Сазонов, Ниш, 20. јули/2. август 1914. ДАЈ.Пов.бр.3234: *La Serbie décide de vivre ou mourir avec et pour la Russie et place son espoir en Dieu confiant et à leur juste cause*; М. Екмечић, *Ратни циљеви Србије 1914*, БИГЗ, Београд, 1973. стр. 79.

49 Милорад Екмечић, *Ратни циљеви Србије 1914*, БИГЗ, Београд, 1973, стр. 302.

Очигледно, уједињење је наметнуто српском народу. Нико није тражио спровођење демократске процедуре изјашњавања српског народа о уједињењу. Напротив, оно је са стране и од стране српских политичара народу наметнуто. Срби из Босне и Херцеговине су желели уједињење са Србијом а не Југославију, за што их такође, нико није питао. И, зато по мишљењу аутора овог рада уједињење представља одређени вид насиља према српском народу.

Литература

- Ђоровић, В. Историја Југославије, Народно дело, Београд, 1933.
- Ђорђевић, Ж. Сатирање Српства у 19 и 20 веку, Том I, Драслар, Београд, 2012.
- Клаић, В. Босна – подаци о земљопису и повијести Босне и Херцеговине, 1. дио – Земљопис, Матица Хрватска, Загреб, 1878.
- Крестић, Ђ. В. Српско хрватски односи и југословенска идеја у другој половини 19. века, Нова књига, Београд 1988.
- Ђоровић, В. Црна књига - патње Срба Босне и Херцеговине за време светског рата 1914-1918, Југословенски досје, Београд, 1989.
- Јанковић, Д. Србија и Југословенско питање 1914-1915, Институт за савремену историју, Београд, 1973.
- Васовић – Мекина, С. „Ода аустроугарској агресији”, недељник Печат, бр. 329, од 1. августа 2014.
- Ђорђевић, П. Ђ. Србија и Југословени за време рата 1914-1918, Графичко предузеће Просвета, Београд, 1922.
- Јовановић, М. Ј. Стварање заједничке државе (Срба, Хрвата и Словенаца), књига трећа, Српска књижевна задруга, коло XXXIII, бр. 223, Београд, 1930.
- Гађиновић, Р. Насиље у Југославији, ЕВРО, Београд, 2002.
- Јовановић, С. Политичке и правне расправе (Краљевина

- СХС), БИГЗ, Београд, 1990.
- Давыдович Левин, И. Национальный вопрос в послевоенной Европе, Москва, 1934.
- Holborn, H. *The Political Collapse of Europe*, New York, 1951, стр. X.
- Екмечић, М. Стварање Југославије 1790-1918, II том, Просвета, Београд, 1990.
- West, R. *Black Lamb and Gray Falcon*, The Record of a Journey through Yugoslavia in 1937., London, 1942.
- Живојиновић, Д. Ватикан, Србија и стварање југословенске државе 1914-1920, Нолит, Београд, 1980.
- Manhattan, A. *The Vatican in World Politics*, New York, 1949.
- Ишек,Т. Дјелатност Хрватске сељачке странке Босни и Херцеговини до завођења диктатуре, Свјетлост, Сарајево, 1981.
- Шишић, Ф. Документи о постанку Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1914-1918, Наклада Матице хрватске, Загреб, 1920.
- Gelfand, L. *The Inquiry, American Preparations for Peace, 1917-1919*, New Haven, 1963.
- Mäder, R. Потпуни људи, Озбиљна ријеч католичком народу, напосе католичкој младежи, Осијек, 1922.
- Реџић,Е. Југословенски раднички покрет и национално питање у Босни и Херцеговини (1916-1941), Свјетлост, Сарајево, 1983.
- Стошић, А. Велики дани Србије 1914-1918 - *Сведочења* - друго, исправљено издање, Крушевачки гласник, Студенски културни центар Београд, Друштво за ослободилачке ратове до 1918, Крушевац, 2000.
- Екмечић, М. Ратни циљеви Србије 1914, БИГЗ, Београд, 1973.
- Gibbons, A. H. Ph D, *The New MOr of Europe 1911-1914*, децембар 1914.
- Шепић, Д. Писма и меморандуми Супила 1914-1917, Научно дело, Београд 1967.

*Radoslav Gacinovic**VISIONARY SHORTSIGHTNESS OF SERBIAN
GOVERNEMENT IN 1918.*

Resume

Victory of Serbian Army in First World War had greatly contributed to the change of geopolitical circumstances in Balkan Peninsula. Consequently Kingdom of Serbia and its Army gained a great honour worldwide. Since that time Serbian Dukes have been noted in many world military textbooks as the greatest military strategists and commanders. Gavrilo Princip's semiautomatic pistol had been a trigger for a powerful Austro-Hungarian monarchy to attack Serbia which was a very exhausted state at that time, but also the state who by its bleeding and suffering gained glory and respect worldwide. However, Serbian people paid a high price for such aureola of the worldwide glory. If counting Serbian victims only in First and Second Balkan Wars and the First World War, there are estimated around 1.300.000 Serbian people. Therefore political analysts and historians should answer the following questions: „Did the Serbs really have to pay such a price in these wars in question? Why these terrible sufferings of Serbian people had not been taken as a lesson for the future, but instead of it in 20th century the Serbian suffering was repeated several times? Have Serbian politicians ever been pragmatic and why wisdom and diplomacy did not dominate and prevail over the guns and bayonets?“ In regard to these questions, it is a wellknown historical fact that the Serbian Army gained victories with their guns and bayonets several times in the abovementioned period, but such Serbian military victories and interests were annulled „at green desks for negotiations“. Great Croatian ideas of historian Franjo Racki and Bishop, historian, politician and writer Joseph Georg Strossmayer had been taken over by modern Croatian politicians and the coalition government of the Kingdom of Serbia provided their ideas to come reality. Most wellknown Croatian advocates

of unification with the Serbs were Ante Trumbic, Frano Supilo and Ivan Mestrovic, while Ante Starcevic was against any kind of unity with the Serbs. In general sense, the establishment of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes was very wrong from the aspect of Serbian national interests and also in this case there was missed a unique historic opportunity to lawfully create a Serbian state in the regions populated by ethnic Serbs. In a special sense, it could be said that the only positive experience of such joint state was the exchange of cultural and scientific achievements. However, already at that time many Serbs had realized that this move was a fatal mistake of their political leadership in question. At that time Serbian King Aleksandar promoted for one or two ranks more than twelve thousand Croatian, Slovenian and Muslim officers and non-commissioned officers, who had fought as the part of the Army of the Austro-Hungarian Monarchy against the Serbs from 1914 to 1918, and following that they were referred to the composition of the newly created Yugoslav Army. The King forgave the Croats, Slovenes and Muslims all their committed war crimes against the Serbs and directed the largest part of the capital and money for the establishment of vital parts of the state economy to Croatia and Slovenia. In such newly created Army there was no place for the famous Serbian Dukes and a coffin with the remains of a Serbian Duke Radomir Putnik was rotting in a French cellar until 1927. Neither the remains of the King Aleksandar's Grandfather, the Montenegrin King Nikola, could be transferred to his homeland at this period. Slovenian politician and lawyer Marko Natlačen, who in 1914 wrote a song Hang the Serbs to the willow trees became a Governor of Drava Province and a poet and writer Tugomir Alaupovic, known for anti-Serb activities, became the first Minister of Religion in the newly formed state. According to some estimations the King concentrated about 60% of the banking capital of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes in Croatia. A Priest Anton Korosec, also a great opponent of the Serbs in the Kingdom of Yugoslavia, acted as a Minister several times and as the President of the Yugoslav Government and during the Cvetkovic-Macek Government mandate he was the Minister of Internal Affairs. Whole Serbian people paid a high

price for the abovementioned mistakes of the Serbian leadership after the end of the First World War and there comes a question whether Serbia and the Serbian people will ever restore the great reputation that they used to have at the beginning of the 20th century.

Keywords: unification, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, Serbia, Slovenia, Croatia, historical mistakes.

* Овај рад је примљен 18. марта 2016. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 23. маја 2016. године.